

MOLNÁR ANDRÁS:
Zala vármegye pecsétjei 1550–1848 között

Zala vármegye pecsétje egyike Magyarország legrégebbi területi önkormányzati jelképeinek.¹ Bár e pecsétnek nem szerves előzménye, említést érdemel, hogy a 17–18. század fordulóján – állítólag – még megfigyelhető volt az 1232. évi, nevezetes kehidai oklevél (azóta elveszett) pecsétjei között a „zalai serviensek pecsétje” is, mely formátlan kettős keresztet ábrázolt, s amelyet általában a vármegyei címerek legkorábbi előzményeként emleget a szakirodalom.²

Magyarországon a 16. század közepéig általában az volt a szokás, hogy a nemesi vármegyék nevében kiállított okleveleket az illető vármegyei tisztségviselők – főispánok, alispánok és szolgabírók – családi címerekkel díszített magánpecsétjeivel hitelesítették.³ A legkorábbi vármegyei címeres pecsétet – jelenlegi ismereteink szerint – Hunyad vármegye használta 1490-től, Somogy vármegye pedig 1498-ban nyert – máig fennmaradt – címeradómozó oklevelet.⁴ A vármegyei címerhasználat szélesebb körű elterjedését az 1550. évi 62. törvénycikk tette lehetővé, amikor elrendelte, hogy az egyes megyék nevében kiállítandó leveleket a jövőben a király által adományozandó, egyetlen pecsét alatt adják ki, amint ez Somogy vármegyében történik. A törvény arról is rendelkezett, hogy e pecséteket, miután azokat elnyerték és elkészítették, a vármegyei alispánok, szolgabírák és esküdtek pecsétjeivel ellátott szekrényben vagy ládában tartsák, és onnan csak akkor vegyék ki, amikor a törvényszék tartása alkalmával meg kell pecsételni a vármegye valamely kiadmányát.⁵

¹ Írásom kivonat „Zala megye pecsétje és címere 1550–2010” címmel készül, a Zala Megyei Levéltár által 2011-ben kiadni tervezett kismonográfiám első két fejezetéből.

² Bertényi Iván: Kis magyar címertan. Bp., 1983. 91.; Borsos Iván: Somogy vármegye címereslevele és első pecsétje. In: Somogy megye múltjából. (Levéltári évkönyv 15.) (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 1984. 60.; Bertényi Iván: Új magyar címertan. [Bp., 1993.] 86.; Csáky Imre: A magyar királyság vármegyéinek címerei a XVIII–XIX. században. Bp., 1995. 71–72.; Bertényi Iván: Magyar címertan. Bp., 2003. 81.; Vitek Gábor: Sigillum Comitatus Albensis. Fejezetek Fejér vármegye szimbólumainak történetéből. Székesfehérvár, 2009. 11., 87. (Egyes kutatók nem látják bizonyítottnak e pecsét egykori létezését. Vö. Nyulásziné dr. Straub Éva: A heraldika vezérfonala. Bp., 1886. 84.; Nyulásziné dr. Straub Éva: Magyarország címerkönyve. A heraldika alapjai. Bp., 2001. 166.)

³ Holub József: Zala megye története a középkorban. Első kötet. A megyei és egyházi közigazgatás története. [Pécs], 1929. 317–319.; Borsos I.: i. m. 60–61.

⁴ Borsos I.: i. m. 53–69.

⁵ Magyar törvénytár. 1526–1608. évi törvénycikkek. Bp., 1899. 291.; vö. Bertényi I.: Kis magyar i. m. 91–92.; Bertényi I.: Új magyar i. m. 87.; Csáky

E törvény keletkezésének hátterét is megvilágítja a vármegyék (köztük Zala) 1550-es évekbeli címeradómozványainak mintájául szolgáló – az ilyen típusú adománylevél általános formuláját tartalmazó – oklevél, amelyet I. Ferdinánd király a törvény szentesítése előtti napon, 1550. február 12-én állított ki Pozsonyban.⁶ A vármegyék címerhasználatára szempontjából alapvető fontosságú forrás szerint a Pozsonyban ülésező országgyűlés résztvevői a királyhoz fordultak, hogy kegyeskedjék „minden egyes megyének címert és jelvényeket, ezen kívül egyedi pecsétet kegyelmesen adományozni, amelyeket egyrészt minden vármegye mindenféle oklevelei megpecsételésénél [...], másrészt az ellenség elleni hadi cselekményeknél, továbbá követségekben és más feladatokban jelvényként használhasson [...]. Mi pedig – fogalmaz az uralkodó nevében az oklevél – Magyar Királyságunk minden rendű és rangú hívének ezen kérését megfontolva nemcsak hozzájárulunk, hanem az alábbi módon címert és pecsétet engedélyezünk a megyéknek, tudniillik pajzsot, ami jelen oklevelünk felső részén színesen, a festő művészetével meg van festve, királyi kegyelmünkől adunk és adományozunk, meghagyva, hogy a pecsét megőrzéséről és őrizetéről mindig gondoskodni kell.” Az oklevél a továbbiakban az 1550. évi 62. törvénycikkben előírt pecsét tárolási és használati követelményeket ismételte meg, majd a címeradómozvány széleskörű használatára jogosította fel a vármegyét.⁷

Zala vármegye a fenti oklevél mintájára – Hont és Zemplén mellett – az elsők között kérhetett és kaphatott 1550-ben királyi címeradómozványt.⁸ Noha az adományozó oklevél nem

I.: i. m. 72.; Halász Imre: Megyei jelképek, címerek. In: Zala megye ezer éve. (Szerk. Kostyál László) [Zalaegerszeg, 2000.] 349.; Nyulásziné dr. Straub É.: i. m. 166.; Bertényi I.: Magyar i. m. 82.

⁶ Libri Regii. Királyi Könyvek 1527–1918. DVD-ROM. Bp., 2006. (Királyi Könyvek II. k. 452–453. Forma Armorum Comitatu[m] in Regno Hungariae existen[tium]. Vö. Nyulásziné dr. Straub É.: i. m. 166.) Korábbi, elnagyolt tartalmi fordítása: Hattyuffy Dezső: A hazai vármegyék és városok czimerei. Erdélyi Múzeum, 8 (1881) 10–12. A törvény végrehajtási rendelkezéseként értelmezett oklevél egyes részleteinek fordítását közli: Vitek G.: i. m. 12., 90–91.

⁷ Az oklevelet – és Zala vármegye 18. századi közgyűlési jegyzőkönyveinek latin nyelvű szövegeit – Bilkei Irén főlevéltáros fordította, amiért Neki ezúton is köszönetet mondok!

⁸ Nyulásziné dr. Straub É.: i. m. 166–167. Hont és Zemplén 1550. február 12-ei címeradómozványának leírását közli: Áldásy Antal: A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címereslevelei. II. k. 1092–1600. Bp., 1923. 115.

maradt fenn a vármegye levéltárában (a legkorábbi közgyűlési jegyzőkönyvek és iratok 1555-tel kezdődnek), és annak másolatát nem jegyezték be a királyi kancellárián vezetett Királyi Könyvekbe sem,⁹ az adományozás megtörténte utal, hogy Zala vármegye már 1550-ben címeres pecsétnyomót vésett magának.¹⁰

Zala vármegye legkorábbi, 1550. évi pecsétjének eredeti lenyomatát sajnos nem ismerjük,¹¹ arról csak egy 1880-as évekbeli rajz és egy 1929-ben készített leírás maradt fenn. Zala megye 1886-ban kiadott középkori oklevéltárának címdalán az alábbi címeres pecsét rajza látható (a lenyomat lelőhelyének megnevezése nélkül): kerek talpú, kétoldalt szimmetrikusan ívelt tárcsapajzs (reneszánsz pajzs), melyet az alsó harmadában pólya oszt ketté. A pólya felett háromágú, nyílt, lombot formázó korona (vagy gyűrűből kinövő, három, széthajló törzsű fa?) lebeg, a pólya alatt pedig a „ZALA” szó (a megyét kettészelő, névadójául szolgáló folyó neve) olvasható. A pecsét körirata: „SIGILUM COMITATUS ZALAD[IIENSIS] + 1550”, azaz „Zala vármegye pecsétje 1550”. (Lásd az 1. képet!)¹²

Zala vármegye legrégebbi pecsétjének egyik eredeti lenyomatát az 1920-as években – állítólag – még az Országos Levéltár pecsétgyűjteménye őrizte.¹³ Az intézmény főigazgatójának, dr. Csánki Dezsőnek 1929. május 13-ai levele a pecsét rajzát a következőképpen írta le, illetve értelmezte: a „»Sigillum Comitatus Zala 1550« köriraton belül címerül pajzsot mutat, amelyet alsó harmadában pólya oszt ketté. A felső nagyobb mezőben ötágú korona lebeg, az alsó keskenyebb mezőben a »ZALA« szó – mindenesetre a pólya magyarázata – olvasható.”¹⁴ (Ez utóbbi feltételezéssel – hogy tudniillik a pólya a Zala

1. Zala vármegye 1550. évi pecsétjének rajza, 1886.

folyót jelképezi, és ezt erősíti meg a felirat is – a kutatók általában egyetértenek.)¹⁵

Az első pecsétnyomó a háborús időkben elkallódhatott, mert 1559-ben már egy másik, az előzővel alapvetően megegyező, ám a koronát felismerhetőbben ábrázoló, kissé eltérő köriratú pecsétet vésett Zala vármegye. E pecsét legrégebbi, 1568. évi lenyomata ma is a Magyar Országos Levéltár pecsétgyűjteményében található.¹⁶ Az Országos Levéltár 1929-ben kiállított szakvéleménye szerint Zala vármegye 1570 és 1600 közötti rovásadó-összeírásait ezzel a pecséttel hitelesítették,¹⁷ ám napjainkban már hiányoznak a pecsétek ezekről az összeírásokról (a viasz kiszáradása miatt időközben leváltak, elvesztek).¹⁸ A Zala Megyei Levéltár ellenben napjainkban is őrzi e mintegy 30 mm átmérőjű, kerek pecsétlenyomat két, egy 1591. és egy 1598. évi iraton fennmaradt példányát.¹⁹ Ezekon a pajzs formája és a pólya elhelyezkedése, valamint a pajzs alatti „ZALA” felirat az 1550. évi pecsétével megegye-

⁹ A Királyi Könyvek. Jegyzéke a bennük foglalt nemesség, cím, címér, előnév és honosság adományozásoknak 1527–1867. (Összeáll. Illéssy János, Pettkó Béla) Bp., 1895. [Hasonmás kiadása: Bp., 1998.]; Libri Regii. Királyi Könyvek 1527–1918. DVD-ROM. Bp., 2006.

¹⁰ Holub J.: i. m. 317.; Bertényi I.: Kis magyar i. m. 92.; Bertényi I.: Új magyar i. m. 87.; Bertényi I.: Magyar i. m. 82.

¹¹ Dézsi Lajos 1907-ben még azt írta, hogy egy „1558-ban kelt megyei kiadványon” látható „az első megyei pecsét”. Zala Megyei Levéltár (a továbbiakban: ZML) Zala vármegye alispánjának iratai. Külön kezelt iratok. A Zala vármegye címerére vonatkozó alispáni iratok, 1907–1937. (a továbbiakban: Alisp. ir. Zala vármegye címere) Dr. Dézsi Lajos levele az alispánhoz. Kolozsvár, 1907. április 29.

¹² Zala vármegye története. Oklevéltár. Első kötet 1024–1363. (Szerk. Nagy Imre–Véghely Dezső–Nagy Gyula.) Bp., 1886. I. k. (a továbbiakban: ZO) I. Ld. még: Halász Imre: Zala vármegye és székhelyének címere. In: A Dunántúl településtörténete V. 1900–1944. II. k. Veszprém, 1982. 524.; Halász Imre: Zala vármegye címeri. *Levéltári Szemle*, 32 (1982) 195., 198.; Halász I.: Megyei jelképek i. m. 349.; Hoppál Dezső: A történelmi Magyarország vármegyéinek címeri. Bp., 2001. [Első kiadása: Bp., 1899.] 151. (A pecséten elmosódottan látható véset nagyobb valószínűséggel egy kezdetleges lombos koronát ábrázolhat, melyen a három, fát formázó lombdísz pánctokkal szögecselték rá előlről a korona gyűrű alakú abroncsára.)

¹³ Ilyen lenyomat napjainkban nem található a Magyar Országos Levéltár pecsétgyűjteményében (MOL V 5. Altenburger Gusztáv és Réső Ensel Sándor címer- és pecsétgyűjteménye. III/e. 27. doboz, 61. tétel. Zala megye pecsétjei, címeri [a továbbiakban: MOL V 5. 27. d. 61. t. Zala megye pecsétjei]), és a levéltár munkatársai 2010-ben más iratanyagban sem találták meg Zala megye 1550. évi pecsétjének eredeti lenyomatát.

¹⁴ ZML Alisp. ir. Zala vármegye címere. Az Országos Levéltár főigazgatójának levele Zala vármegye alispáni hivatalához. Budapest, 1929. május 13.

¹⁵ ZML Kézirattár. Nagy Imre–Rómer Flóris–Véghely Dezső: Zala megye története. Kézirat, 1881. I. k. 17–20. 17. („A közvélemény szerint – bár a heraldikai folyók hullámzó vonalokkal jelelteknek, – az ezüst pólya Zala folyóját jelentené”); Feiszt György: Vas és Zala vármegyéik címerének kialakulása. Előadás a „Címer és társadalom a középkor és kora újkorban” című nemzetközi konferencián, Budapesten, 2011. január 19-én. Kézirat, 3. (Kéziratát az Előadó bocsátotta rendelkezésemre, amiért Neki ezúton is köszönetet mondok!)

¹⁶ MOL V 5. 27. d. 61. t. (1568. évi lenyomat Zala megye 1559. évi pecsétjével.)

¹⁷ ZML Alisp. ir. Zala vármegye címere. Az Országos Levéltár 1138/1929. sz. szakvéleménye.

¹⁸ MOL E 158. Magyar Kamara archívuma. Conscriptio portarum 1529–1774. Tomus 53. Ezúton mondok köszönetet Szepesiné Simon Évának a MOL-ban végzett kutatáshoz nyújtott segítségéért!

¹⁹ ZML Zala vármegye törvényszékének iratai. Polgári perek. Fasc. 1. No. 8. (1591.); ZML Egyedi vegyes iratok gyűjteménye, 1. sz. (1598.)

2. Zala vármegye 1559. évi pecsétjének rajza, 1886.

z, míg a lebegő leveles korona határozottan felismerhető. A pecsét körirata a következő: „SIGILUM + COMITATUS + ZALA + 1559.” (Lásd a 2–3. képet!)²⁰

3. Zala vármegye 1559. évi pecsétje. (Lenyomat, 1591.)

²⁰ E pecsét rajzát közli: ZO I. k. 640.; vö. ZML Alisp. ir. Zala vármegye címere. Az Országos Levéltár 1138/1929. sz. szakvéleménye.; *Halász I.*: 1982/a i. m. 525.; *Halász I.*: 1982/b i. m. 198.; *Halász I.*: Megyei jelképek i. m. 2000. 349. (Halász Imre még e pecsét esetében is inkább lombos fákról, semmint leveles koronáról ír, jóllehet ez utóbbit sem tartja kizárhatónak, míg *Csáky I.*: i. m. 144. kifejezetten koronáról beszél.)

E pecsétnyomó használatát legkorábban az 1590-es évek közepén említi Zala vármegye hiányosan fennmaradt közgyűlési jegyzőkönyve. Az 1595. január 29-i közgyűlésen elismervényt adtak ki a vármegye pecsétjével bizonyos beszédett pénzekről, 1596. november 11-én panaszos ügyekben írtak levelet a vármegye pecsétje alatt a főispánnak, 1598. június 11-én a vármegye pecsétjével hitelesítették a dicális összeírás módosítását, majd ugyanazon év szeptember 26-án a vármegye pecsétes levélben kérte Nádasdy Ferencet, hogy mentse fel jegyzőjét a hadba vonulás alól. Az 1599. április 21-i közgyűlésen egy összeírás vármegyei pecséttel való hitelesítését rendelték el, 1600. június 21-én pedig a házak összeírását adták át az adószedőnek a vármegye pecsétjével.²¹

E pecsétnyomót az 1600-as évek elejétől egy harmadik váltotta fel, amelyet azután folyamatosan használtak a 17. és 18. században,²² egészen 1786-ig.²³ A harmadik pecsétváltozatot az Országos Levéltár 1929. évi szakvéleménye szerint legkorábban 1609-ben használták a rovásadó-összeírásokon,²⁴ a Zala Megyei Levéltárban pedig egy 1610. évi polgári peres iraton bukkan fel először.²⁵ E harmadik, 1609/1610-től biztosan használt, évszám nélküli, 33 mm átmérőjű kerek pecsét leírása: kerek talpú, szimmetrikus, felül két domborlattal záródó tárcsapajzs, melyet alsó harmadában pólya oszt ketté. A pólya felett lebegő nyílt, leveles korona. A pecsét körirata: „* SIGILUM * COMITATUS * ZALA”, az évszám helyén pedig egy indadisz látható. (Lásd a 4. képet!)²⁶

Miként az első két pecsétnyomó esetében, e harmadik typárium elkészítéséről sem találunk bejegyzést az 1716-ig hiányosan, töredékesen fennmaradt megyegyűlési jegyzőkönyvekben. Használatáról tudjuk azonban, hogy az 1610-es években a vármegye kiadmányainak hitelesítésére pecsételő közgyűléseket hívtak össze, 1634 áprilisában a vármegye pecsétje alatt, nyolc irattartó zsákban adták át a néhai vármegyei jegyző hivatalos irathagyatékát, 1651-ben és 1652-ben a vármegye pecsétjét, illetve a pecséttel ellátott utasításokat is megkapták a törökkel való tárgyalásokra felhatalmazott vármegyei követek,²⁷ 1673-ban pedig a Muraköz ügyében üléselő bizottsághoz kirendelt vármegyei delegáltat látták el pecsétes megbízólevéllel.²⁸

²¹ *Bilkei Irén–Turbuly Éva*: Zala vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1555–1711. I. k. 1555–1609. Zalaegerszeg, 1989. (Zalai Gyűjtemény 29.) 61., 78., 95., 102., 107–108., 123.

²² Lenyomatai a 17. század első feléből: MOL E 158. Conscriptioes portarum. Tom. 54. E pecsét lenyomatai az 1750-es években is megtalálhatóak az udvari kancelláriához küldött Zala megyei felterjesztéseken. Ld. MOL A 27. Magyar kancelláriai levéltár. Litterae Comitatum. Comitatus Zaladiensis 1757. No. 66.; vö. ZML Alisp. ir. Zala vármegye címere. Az Országos Levéltár 1138/1929. sz. szakvéleménye.

²³ ZML Catastrum Nobilium Co[m]i[t]a[t]us Zaladiensis de Anno 1786. 131. p. (A nemesi kataszter hitelesítő záradéka. Zalaegerszeg, 1786. július 14.)

²⁴ ZML Alisp. ir. Zala vármegye címere. Az Országos Levéltár 1138/1929. sz. szakvéleménye.

²⁵ ZML Polgári perek. Fasc. 2. No. 11. (1610.)

²⁶ Reprodukcióját közli: *Halász I.*: 1982/a i. m. 526.; *Halász I.*: 1982/b i. m. 198.

²⁷ *Turbuly Éva*: Zala vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái II. 1611–1655. Zalaegerszeg, 1996. (Zalai Gyűjtemény 39.) 26., 31., 66., 110., 119.

²⁸ ZML Zala vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek kgy. jkv.) 1673. június 12–14. Vö. <http://www.archivportal.arcanum>.

4. Zala vármegye pecsétje az 1600-as évek elejéről.
(Lenyomat, 1610.)

5. Metszet Zala vármegye 1600-as évek elejéről származó pecsétjéről, 1734.

E pecséttel párhuzamosan, a Rákóczi-szabadságharc idején, 1706-tól rövid ideig – állítólag – egy másik pecsétnyomót is használt Zala vármegye Rákóczi-párti vezetése. Az Országos Levéltár 1929. évi szakvéleménye szerint az 1920-as években a levéltár Missiles-gyűjteményében őrizték ennek egyetlen ismert, Zala vármegye 1707. május 2-án II. Rákóczi Ferenchez intézett levelén látható lenyomatát (melyet napjainkban a MOL munkatársai nem tudtak fellelni). Ezen a kezdetlegesebb vésetű pecséten „kerektalpú, karélyos pajzsban” ugyanaz a címer volt látható, mint az 1600-as évek elejéről származó Zala vármegyei pecséten, a koronát azonban kilencágúnak ábrázolták, a pajzs mellé kettéosztva pedig az 1706-os évszám került. E pecsét körirata a következő volt: „SIGILLUM * COMITATUS * DE * ZALA *”.²⁹

Zala vármegye közgyűlése a 18. század elején már nem tudta tisztázni pecsétjének eredetét. Amikor ugyanis a helytartótanács 1728. január 30-án kelt körrendeletében felszólította a vármegyéket, hogy jelentsék be, mikor és melyik uralkodótól kapták pecséthasználati kiváltságukat, Zala vármegye 1728. április 26-i közgyűlése a felolvasás után egyszerűen elfektette az aktát, arra semmilyen választ nem adott.³⁰

Zala vármegye pecsétjének legkorábbi rajza és leírása a Nagyszombatban 1734-ben kiadott, „Cerographia Hun-

gariae...” című könyvben látható, illetve olvasható. A rajz hűen követi Zala vármegye 1600-as évek elejétől használt pecsétjének ábrázolását, a címerpajzson nem jelöl színeket. A leírás szerint Zala vármegye pecsétjének (meg nem nevezett színű) mezejét fehér (tehát ezüst) pólya szeli át, ami a Zala folyót, „a föld nemes díszét” jelenti, a pajzsfőben pedig királyi korona látható. (Lásd az 5. képet!)³¹

II. József abszolútista uralkodása idején, 1786 és 1790 között Zala vármegye sem használhatta saját korábbi címeres pecsétjét, miután az uralkodó elrendelte, hogy csak az ország (a magyar királyság) címerét lehet alkalmazni a vármegyei pecsétnyomókon is.³² Az uralkodói akaratot a helytartótanács 1786. augusztus 1-jei nyomtatott körrendelete közvetítette a vármegyék felé: ne használják tovább eddigi pecsétjeiket, hanem küldjék be, helyettük készíttessenek megfelelő körirattal ellátott új pecséteket. Zala vármegye alispánja e rendelet végrehajtásaként augusztus 28-án intézkedett az egyetlen régi pecsét (pecsétnyomó?) felküldéséről,³³ a helytartótanács által vésetett új pecsétnyomó elkészítéséért pedig szeptember 19-én 13 forint 57 krajcárt fizetett ki Zala vármegye.³⁴ Az ekkor használatba vett új pecsétnyomók közül a vármegyei törvényszék háromféle pecsétnyomója (a jegyzői, a ki-

hu/lear/opt/ (Letöltve: 2011. február 8. Turbuly Éva kéziratát regesztája, 2019. sz.)

²⁹ ZML Alisp. ir. Zala vármegye címere. Az Országos Levéltár 1138/1929. sz. szakvéleménye.

³⁰ ZML kgy. jkv. 1728. április 26. 522–524. p. A helytartótanács leírata: ZML Zala vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok (kgy. ir.) 1728. április 26. No. 173.; vö. *Borsa Iván*: Vas vármegye címere. In: Vas megye múltjából III. Levéltári évkönyv. (Szerk. Kiss Mária.) Szombathely, 1986. 8.; ZML Alisp. ir. Zala vármegye címere. 10554/1930. Vö. *Halász I.*: 1982/a i. m. 528.; *Halász I.*: 1982/b i. m. 196.

³¹ *Josephus Koller–Joannes Szegedi*: Cerographia Hungariae, Seu Notitia De Insignibus, Et Sigillis Regni Marian Apostolici. [Nagyszombat, 1734.] 151. (Vö. *Halász I.*: 1982/b i. m. 196.) A pecsét rajza: Uo. II. tábla XXVII. sz. (A képért Katona Csabának tartozom köszönettel!)

³² ZML Alisp. ir. Zala vármegye címere. Az Országos Levéltár 1138/1929. sz. szakvéleménye.; *Tagányi Károly*: Magyarország címertára. Bp., 1880. I. k. 22.; vö. *Nyulásziné dr. Straub É.*: i. m. 168.; *Vitek G.*: i. m. 16., 95.

³³ ZML Zala megye II. József-kori közigazgatási iratai. Diarium Anno 1786. No. 1. 1786. augusztus 28. 352. sz., és ugyanott Iratok 1786:352. sz.

³⁴ ZML Zala megye II. József-kori közigazgatási iratai. Diarium Anno 1786. No. 1. 1786. szeptember 19. 558. sz. (184–185. p.); *Vitek G.*: i. m. 16., 95.

6. Zala vármegye 1600-as évek elejéről származó pecsétjének lenyomata, 1790.

adói és a taksáló hivatal egy-egy typárium) is fennmaradt a vármegyei levéltárban. Mindegyiken Magyarország koronás címere látható, körirataik: „SIGIL:ACTUARIATUS OFFICII JUD:SUBALT:SZALAD:*”, „SIGIL:EXPED:&PROT:EXH IUD:SUBALT: SZALAD *”, „SIGIL:TAXATORAT:OFFII IUD:SUBALT: SZALADIENSIS: *”.³⁵

II. József halálát követően, 1790 januárjában az új uralkodó május elsejei hatállyal visszaállította a magyar alkotmányt és a vármegyék önkormányzatát.³⁶ A helytartótanács 1790. február 9-ei leiratában értesítette Zala megyét, hogy helyreállították a vármegye korábbi pecsétjének törvényes használatát.³⁷ Zala vármegye 1790. március 3-ai közgyűlése arról rendelkezett, hogy miután újból használatba vették a régi, 1600-as évek elejétől alkalmazott vármegyei pecsétnyomót, az 1786-ban készített (országcímeres) pecsétet törjék össze, hogy ne lehessen őket később használni.³⁸ 1790-ben ezt a pecsétnyomót – legalábbis a vármegyei törvényszék kiadványainak hitelesítésekor – vörös viaszba nyomva, papírfelzet nélkül alkalmazták, talán azért, hogy a pecsét rajzolata jobban látható legyen. (Lásd a 6. képet!)³⁹ A vármegye 1790. július 12-i köz-

gyűlésén azonban arról számolt be Mlinarits Lajos másodalispán, hogy a régi pecsétnyomó elkopott, alig lehet használni, ezért azzal bízták meg az alispánt, hogy a typárium viaszba nyomott lenyomatát küldje el a vármegye Pozsonyban tartózkodó országgyűlési követeinek, hogy azok egy új pecsétnyomót készíttessenek.⁴⁰

Pavich József udvari tanácsos Bécsben, 1790. december 13-án kelt levelében arról értesítette Zala megyét, miszerint örömmel fogadta a zalai másodalispántól kapott megbízást, hogy készíttesse el a vármegye pecsétjét. „Azt én nagyobb formában a vármegye dicsőségére és díszére megcsináltattam a heraldika mesterségének szabályai szerint” – Pavich e sorok kíséretében jelentette a megyének, hogy a napokban elkészült az új pecsétnyomó, s csatolta leveléhez a vésnök számláját.⁴¹ E közgyűlésen jóváhagyták, hogy a vésnöknek 27 forint 3 krajcárt fizessenek az elvégzett munkáért, és elrendelték, hogy a főadószedő utalványozza a szóban forgó összeget.⁴² Zala vármegye új, ezüstözött (vagy ezüst?) pecsétnyomóját Wenzel Hibner (vagy Hibeer?) udvari pecsétmetsző készítette el Bécsben, és 1791. január 10-én vette kézhez az érte járó összeget.⁴³

Zala vármegye új pecsétnyomóját az 1791. február 22-én kezdődött megyegyűlés második napján vették használatba: Mlinarits Lajos másodalispán bemutatta az új typáriumot, jegyzőkönyvbe vették annak érvényességét, a régi pecsétnyomót pedig ugyanekkor nyilvánosan összetörték.⁴⁴ Az új, 50x45 mm-es, ovális alakú pecsétnyomón a pajzs alakja és a címeralakok rajza gyakorlatilag megegyezett az 1609/1610-es pecsétével, a pajzs színét azonban egyértelműen kéknek jelölték a heraldikában ismert, egyezményes grafikai jellel, vízszintes, sűrű vonalazással. A pajzsőben lebegő aranykorona bélését vörösnek (bíbornak) jelzi a függőleges vonalazás. A pajzs alá bevették az 1790-es évszámot, a pecsét körirata pedig a következő lett: „SIGILLUM COMITATUS DE ZALA”. Zala vármegye közgyűlése folyamatosan ezt a pecsétet használta 1836-ig. (Lásd a 7. képet!)⁴⁵

A nemesi vármegyék címer, illetve pecsétjében országszerte változásokra került sor, amikor az 1836. évi 3. törvénycikk értelmében a magyar lett a hivatalos nyelv, ezért a megyék magyar nyelvű körirattal ellátott új pecsétnyomókkal váltották fel régi, latin nyelvű typáriumait. A vármegyék egy része – több mint a fele – az uralkodóhoz folyamodva kért engedélyt, hogy régi, latin köriratú pecsétnyomóját – a címer változatlanul hagyásával – magyar nyelvű körirattal láthassa el. E megyék királyi adománylevelet nyertek, melyben az uralkodó megerősítette címer, illetve pecsétjébeni jogu-

³⁵ ZML Pecsétnyomók gyűjteménye 840., 895., 960. sz. (Ezek a typáriumok a véletlen folytán épségben maradtak, nem törték össze őket.)

³⁶ *Vitek G.*: i. m. 17., 95.

³⁷ ZML kgy. jkv. 1790. március 3. 1. sz. (56–57. p.)

³⁸ ZML kgy. jkv. 1790. március 15. Szám nélkül. (107. p.) Zala vármegyében e rendelkezést nem hajtották végre maradéktalanul, mert – mint láttuk – a törvényszék ország-címeres pecsétnyomói épségben maradtak.

³⁹ A régi pecsét 1790. évi viaszlenyomatai: Veszprém Megyei Levéltár (a továbbiakban: VeML) Veszprém vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok (kgy. ir.) 1790:38. (Az iratot 1790. július 13-án pecsételték meg. A pecsét fotóját Jakab Réka bocsátotta rendelkezésemre, amiért ezúton is köszönetet mondok!), Somogy Megyei Levéltár. Somogy vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Kisgyűlés, 1791. február 12. No. 14. (A pecsét fotójáért Polgár Tamásnak tartozom köszönettel!)

⁴⁰ ZML kgy. jkv. 1790. július 12. 82/20. sz. (377–378.)

⁴¹ ZML kgy. ir. 1790. december 16. 18. sz.

⁴² ZML kgy. jkv. 1790. december 7. 18. sz. (571–572. p.); ZML Alisp. ir. Zala vármegye címere. 10554/1930.

⁴³ ZML kgy. ir. 1790. december 17. 18. sz. (A levél melléklete, a vésnök ár kalkulációja.); ZML Zala vármegye főadószedőjének iratai. Az éves számadások iratmellékletei (Főadószedői számadások iratmellékletei) 1790. 474. sz. (A vésnök német nyelvű számlája. Bécs, 1791. január 10.)

⁴⁴ ZML kgy. jkv. 1791. február 22. 21/21. sz. (620. p.)

⁴⁵ E pecsét egy-egy nagyon jó minőségű lenyomata: ZML A zalavári apátság hiteleshelyi levéltárának iratai (Zalavári hhl.) Fasc. 157. No. 11.425.; ZML kgy. ir. 1837:3. Ld. még: ZML Alisp. ir. Zala vármegye címere. Az Országos Levéltár 1138/1929. sz. szakvéleménye, és ugyanott 10554/1930. sz. Vö. *Halász I.*: 1982/b i. m. 196.; *Csáky I.*: i. m. 144.

7. Zala vármegye 1790. évi pecsétje. (Lenyomat, 1836.)

kat. 1836 és 1839 között 29 ilyen, a magyar nyelvű körirattal ellátott pecsét használatát engedélyező oklevelet jegyeztek be a Királyi Könyvekbe.⁴⁶ A vármegyék egy része azonban másként gondolkodott: meggyőződésük volt, hogy a magyar nyelvű körirat használatba vételéhez nem szükséges királyi hozzájárulás, ezért saját hatáskörben vezették be az új pecsétnyomó alkalmazását. Ez utóbbiak közé tartozott Zala vármegye is.

Zala vármegye 1836. június 20-ai közgyűlésén olvasták fel a volt országgyűlési követek Deák Ferenc által fogalmazott záró követjelentését. Ennek elfogadásakor többek között arról hoztak határozatot, hogy a nemzeti nyelv törvénybe iktatásának következtében „a vármegyének deák körülírással lévő pecsétje helyébe egy új és magyar körülírású metszetessék”. Az első alispánt felhatalmazták, hogy a „vármegye eddigi hiteles pecsétje helyett egy újat, e körülírással, *Zala vármegye pecsétje 1837, készíttessen*”, egyúttal pedig elhatározták, hogy 1837. január elsejétől kezdve „minden hiteles, s a nemes vármegye nevében teendő levelezésekben, felírásokban s kiadásokban egyedül csak ez használtassék”.⁴⁷ A közgyűlés ezek után kérelmezte a helytartótanácsnál, hogy a kormányzók tegye közzé Zala vármegye hiteles pecsétjének „magyarul leendő körülírását”.⁴⁸

A helytartótanács 1836. augusztus 2-i válaszában, az 1550. évi 62. és az 1600. évi 25. törvénycikkre hivatkozva arra utasít-

totta Zala vármegyét, hogy a pecsét használatához kérjen engedélyt az uralkodótól.⁴⁹ E leiratot 1837. január 9-én vette tárgyalás alá Zala vármegye közgyűlése, amely az alábbi álláspontra helyezkedett: a leiratban hivatkozott törvények arról szólnak, hogy azok a megyék, amelyek előbb nem rendelkeztek hiteles pecséttel, ám új címerrel és pecséttel szándékoznak élni, erre az uralkodótól kérjenek engedélyt, Zala vármegye azonban „előbbi hiteles pecséttel a maga tulajdon címerével századok óta bírván, nem címerét változtatni, mely a pecsétnek hitelességét adja, és magát a pecsétet teszi is, hanem egyedül csak a körülírást, mely a felhívott törvények rendelkezése alá éppen nem esik, kívánná magyarul tétetni, erre pedig a királyi engedelem megnyerése egy törvény által sem kívántatnék, mindezekért tehát valamint a nemes vármegye az 1790. esztendőben minden előre való bejelentés nélkül előbbi címere megtartása mellett új pecsétet az esztendőnek reá metszésével készíttetett, s avval törvényesen élt is, úgy jelen esetben is a[z] 1836. esztendei június 20-ai közgyűlésen 1018. szám alatt hozott végzés következtében készített s jelenleg bemutatott, s e magyar körülírással: »Zala vármegye pecsétje [1]837« ellátott pecséttel való élest a máj naptól kezdve elhatározta, s egyúttal az előbbi hiteles pecsétet tüstént ösztvetőrettetvén, s azt ösztvetörve a levéltárba betenni határozta”. Egyúttal arról is döntöttek, hogy e végzésükről értesítik a helytartótanácsot, az ország törvényhatóságainak pedig közvetlenül, körlevélben hozzák tudomására, hogy Zala vármegye „e körülírással lévő pecséttel fog élni”.⁵⁰

Ugyanezen a közgyűlésen hoztak határozatot arról is, hogy a vármegye házipénztárából fizessék ki az új pecsétnyomó és a régi, elromlott pecsétprés helyett csináltatott új prés elkészítéséért járó összeget, összesen 60 ezüstforintot.⁵¹ Az ekkor benyújtott számlákból kiderül, hogy Zala vármegye új, magyar köriratú pecsétnyomóját és a használatához szükséges prést a „Rollé & Schwilgué” cég készítette el Bécsben 1836 júliusában 57 pengőforintért, Joseph Radnitzky bécsi udvari címermetsző pedig 1836 októberében 3 forintot kért „egy megyei pecsét megváltoztatásáért” (valószínűleg a régi pecsétnyomó kettőtöréséért).⁵²

Zala vármegye új, acélból készített, méretében az előzővel megegyező (ovális alakú, 50x45 mm-es), „ZALA VÁRMEGYE PECSÉTJE” köriratú pecsétnyomóján az évszám (1837) a körirat és a reneszánsz címerpajzs kerek talpa közé került, a címer rajza (és a pajzs vízszintes vonalazással jelölt kék színe) viszont alapvetően megegyezett az 1790. évi pecsétével, egyetlen lényeges eltéréssel: a pajzsot kettészelő pályát itt sűrű pontozással (poncolással) aranyszínűnek jelölték. (*Lásd a 8. képet!*)⁵³ Mivel a vármegye közgyűlése nem rendel-

⁴⁶ *Nyulászíné dr. Straub É.*: i. m. 168.

⁴⁷ ZML kgy. jkv. 1836:1018. (20–22. p.); vö. Kossuth Lajos: *Ifjúkori iratok. Törvényhatósági Tudósítások.* (Kossuth Lajos Összes Munkái VI. k.) (Sajtó alá rend. Barta István) Bp., 1966. 747.; ZML Alisp. ir. Zala vármegye címere. 10554/1930. sz.

⁴⁸ ZML kgy. ir. 1836:1018. (A helytartótanácshoz intézett kérvény fogalmazványa.)

⁴⁹ ZML kgy. ir. 1837:24.

⁵⁰ ZML kgy. jkv. 1837:24. (45. p.) A helytartótanácsához intézett felirat és a vármegyékhez címzett körlevél fogalmazványai: ZML kgy. ir. 1837:24.

⁵¹ ZML kgy. jkv. 1837:119. (115–116. p.)

⁵² ZML Főadószedői számadások iratmellékletei. 1837. V. Írószerekre tett költségek, 267. sz.

⁵³ Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg. Történeti gyűjtemény. Leltári szám: 81.65.1. Vö. Központok a Zala mentén. A Göcseji Múzeum állandó kiállítása. Katalógus. (Szerk. Béres Katalin.) Zalaegerszeg, 2002. 166. A pecsétnyomó fényképét közli: Zala megye történelmi olvasókönyve. Helytörténeti szöveggyűjtemény. (Szerk. Molnár András.) Zalaegerszeg, 1996. 426.; Ezer év. Zala megye történelme. (Szerk. Virrasztó Zsolt–Molnár András.) Zalaegerszeg, 2009. 38. A pecsét leírását és címerének színes rekonstrukcióját a MOL

8. Zala vármegye pecsétnyomója, 1837.

9. Zala vármegye pecsétje, 1837. (Lenyomat, 1838.)

kezett a pólya színének megváltoztatásáról, és más, egykorú forrásokban sem esik szó e módosításról, önkényesnek tűnik a pólya ezüstjének – a feltehetőleg előkelőbbnek, rangosabbnak vélt – aranyra cserélése.⁵⁴

Zala vármegye tehát 1837 januárjától királyi engedély nélkül is használatba vette az új pecsétnyomót, s közel két éven át ezzel hitelesítette kiadmányait. (*Lásd a 9. képet!*)⁵⁵ Közben azonban jogvita bontakozott ki a kormányzat és a vármegye között arról, hogy a pecsét feliratának magyar nyelvre történő lefordítása miatt szükséges-e királyi engedélyt kérni az új pecsét használatához. Zala vármegye – Deák Ferenc javaslatára – mindvégig ragaszkodott ahhoz, hogy ehhez nincs szükség királyi jóváhagyásra, mert a vármegye már évszázadok óta gyakorolja e pecsét használatának jogát, ezért a zalai közgyűlés nem volt hajlandó királyi engedélyt kérni.⁵⁶ A vitát végül az uralkodó 1838. szeptember 27-ei rendelete zárta le, mely megtiltotta Zala vármegyének a magyar köriratú pecsét engedély nélküli használatát.⁵⁷

pecsétgyűjteményében lévő festmény (MOL V 5. 27. d. 61. t. Zala megye pecsétjei) alapján közli: Csáky I.: i. m. 144.

⁵⁴ Vö. Halász I.: 1982/a i. m. 528.; Halász I.: 1982/b i. m. 197.; Halász I.: Megyei jelképek i. m. 350.

⁵⁵ A pecsét egyik legépebb lenyomata: ZML Zalavári hhlt. Fasc. 187. No. 14.447.

⁵⁶ Ld. Deák Ferenc Kossuth Lajoshoz 1837. január 27-én írt levelét: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Kézirattár. Ms 4849/168. Közli: Váczy János: Deák Ferenc emlékezete. Levelek 1822–1875. Bp., 1890. 35–36.; Deák Ferenc: Válogatott politikai írások és beszédek I. k. 1825–1849. (Válogatta, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Molnár András) Bp., 2001. 185–186.

⁵⁷ ZML kgy. ir. 1838:2337. Téves tehát az a korábbi nézet, hogy Zala vármegye pecsétjét V. Ferdinánd látta volna el magyar körirattal (Tagányi K.: i. m.

Zala vármegye 1838. november 5-i közgyűlése a következő határozatot hozta: mivel a király parancslevelével a „magyar körírású vármegyei pecsétől minden törvényes erő és hitelesség megtagadtatik, a rendek e hatalomnak ellent nem állhatván, kényszerítve látják magokat ezen pecsét használatával fenthagyni”. Addig tehát, amíg ügyüket nem orvosolja a következő országgyűlés – ahova azt sérelemként terjesztik elő –, „volt deák körírású pecsétjeket veszik használatba, és mivel e pecsét [...] kettétörött, és jegyzői pecsét alatt kettétörve a levéltárba bététetett, az onnét kivétetvén”, a rangidős főszolgabírónak és esküdtjének adták át, azzal az utasítással, hogy „ezen kettétörött deák körírású pecsétet ahhoz értő mesteremberrel, úgy mindazonáltal, hogy a kettétörésnek jele a pecséten az összeragasztás után is személhető légyen, összeragasztassa, s azt még e gyülekezet alatt a rendeknek ismét bemutassa, a jelen időig használt magyar körírású vármegyei pecsét pedig a levéltárba bététetvén, minden, a vármegye pecsétje alatt a máj naptól teendő hiteles kiadások ezen mostan használni kezdett deák körírású pecsét alatt tétessenek”. A közgyűlés még arról is határozott, hogy ez ügyben körlevelet intézzenek a törvényhatóságokhoz, és sérelmük országgyűlésen történő orvoslásának támogatására szólítják fel őket.⁵⁸ Bertalan Pál főszolgabíró a közgyűlésen másnap bemutatta az összeragasztott 1790. évi, latin köriratú typariumot, Kerkapoly István első alispán pedig ezt átvéve, beadta az addig használt

I. k. 38.; Hoppál D.: i. m. 150.), és az sem felel meg a valóságnak, hogy Zala vármegye az 1837. évi pecsétjét használta volna 1848-ig. (ZML Alisp. ir. Zala vármegye címere. Az Országos Levéltár 1138/1929. sz. szakvéleménye, vö. Halász I.: 1982/b i. m. 197.)

⁵⁸ ZML kgy. jkv. 1838:2337. (5–7. p.)

10. Zala vármegye 1790. évi pecsétje forradással.
(Lenyomat, 1839.)

magyar nyelvű pecsétnyomót, mely a közgyűlés nyilvánossága előtt „az újonnan használatban vett deák körírású pecséttel egy különös skatulyába bépecsételtetett, s a levéltárba bététetett”.⁵⁹

Zala vármegye tehát 1838. november 6-ától kezdve 1848 tavaszáig ismét ezt az összeforrasztott, 1790. évi latin körírású pecsétnyomót használta.⁶⁰ A körirat alján, az összeillesztésnél azonban hiányzott a „COMITATUS” szó első „T” betűje, az évszámból a „9”-es, a címeren pedig (annak függőleges tengelyétől heraldikailag kissé jobbra) jól látható függőleges forrasztási heg maradt. (Lásd a 10. képet!)⁶¹ Ilyen, egyszer már kettétört, majd összeforrasztott és újból használatba vett, ráadásul rongáltak látszó pecsétnyomó alkalmazása példátlanul tűnik a vármegyék pecsételésében, és szinte érthetetlen, hogy a kormányzások nem vonták kétségbe Zala vármegye forradásos és hiányos körírású pecsétjének hitelességét.

A helyzet az áprilisi törvények (Zalaegerszegen 1848. május 8-án történt) kihirdetése után változott meg: a helyi közigazgatást irányító új testület, Zala megye Állandó Bizottmánya 1848. május 11-én az 1837. évi, addig a levéltárban őrzött magyar körírású pecsétnyomó újbóli használatba vételéről hozott határozatot. Ekkor az alábbi döntést hozták: „miután

⁵⁹ ZML kgy. jkv. 1838:2338. (7. p.)

⁶⁰ Vas Megyei Levéltár (VaML) Vas megye Képviselői Bizottmányának iratai. Iratok (KB ir.) 1848:137. Zala vármegye közgyűlésének átírata a forradásos pecséttel. Zalaegerszeg, 1848. február 21.

⁶¹ A forradásos pecsét egy-egy jó minőségű lenyomata: VeML kgy. ir. 1839:448.; ZML Zalavári hht. Fasc. 190. No. 14.701., uo. Fasc. 207. No. 16.468. A hiteleshelyi levéltár egyik forradásos pecsétjéről 1930-ban ceruzarajz is készült: ZML Alisp. ir. Zala vármegye címere. Pálffy László 1930. szeptember 16-i levelének melléklete.

11. Zala megye jegyzői hivatalának pecsétnyomója, 1848.

most a magyar hon kormányzati rendszere a 3. cikkely által tökéletesen megváltozott, maga helyén látja az Állandó Bizottmány, a máj naptól kezdve minden hiteles kiadásokban a magyar körírású pecséttel élést újabban életbe léptetni, amit ezennel el is határozott”. A levéltárban egy lepecsételt dobozban őrzött pecsétnyomót azonnal elővették és átadták az első alispánnak, azzal a megjegyzéssel, hogy egy ideig tartsa meg magánál a latin nyelvű typáriumot is, mert a korábbi vármegyei határozatokról esetlegesen kiadandó bizonyítványokat még azzal kell hitelesíteni. Zala megye e határozatáról – a helyeslés reményében – értesítette Szemere Bertalan belügyminisztert, kérve, hogy tegye az országban közhírré, miszerint e naptól kezdve „minden hiteles kiadásokban már 1837. évben készült magyar körírású pecséttel fog élni”.⁶²

Zala megye Állandó Bizottmánya tehát 1848. május 11-étől kezdődően ismét az 1837. évi, magyar körírású pecsétet használta (általában papírfelzetre vagy ostyába nyomva) a megye „egyetemének” nevében kiadott iratokon.⁶³

A megye központi és járási tisztségviselői egészen 1848 nyaráig tulajdon nemesi címerükkel ellátott magán pecsétnyomói-

⁶² ZML Zala megye Állandó Bizottmányának iratai. Az Állandó Bizottmány jegyzőkönyvei (ÁB jkv.) 1848:9. (12–13. p.) A belügyminiszterhez küldött kérvény fogalmazványa: ZML Zala megye Állandó Bizottmányának iratai 1848:9.

⁶³ Papírfelzetes lenyomatai: VaML KB ir. 1848:1407. (Zala megye Állandó Bizottmányának átírata. Zalaegerszeg, 1848. november 22.); MOL H 2. Országos Honvédelmi Bizottmány. Általános iratok. 1848:2256. (az irat kelte: 1848. október 30.), 1848:5210. (az irat kelte: 1848. december 4.), 1848:5217. (az irat kelte: 1848. december 4.); MOL N 31. Regnicoláris levéltár. István főherceg-nádor levéltára. Miniszteri iratok 22. cs. No. 1285. (Vö. ZML Alisp. ir. Zala vármegye címere. Az Országos Levéltár 1138/1929. sz. szakvéleménye.)

kat használták a saját nevükben kiadott, illetve hitelesített hivatalos iratokon.⁶⁴ A főadószedői számadásokból derül ki, hogy 1848. október 31-én 32 forintot fizettek ki bizonyos Polák Móric pecsétmetszőnek a vármegye tisztségviselői számára készített 32 darab új pecsétnyomóért.⁶⁵ E pecsétnyomók elkészítésének egyelőre nem találtuk nyomát az Állandó Bizottmány jegyzőkönyvében, 1848 októberének elejétől azonban már egészen biztosan ezeket használták a vármegye egyes tisztségviselői.⁶⁶

E tisztségviselői pecsétnyomók közül 15 darab maradt fenn a Zala Megyei Levéltár pecsétnyomó gyűjteményében. Ezek mindegyike 24x21 mm-es sárgaréz pecsétnyomó, méretük mintegy fele a megye nagypecsétjének. Valamennyi kis pecsétnyomót Zala megye címere díszíti: a kerek talpú tárcsapajzs teteje hullámos, a pajzs kék színét vízszintes vonalazás jelzi, a pajzsot alsó harmadánál ezüstöt jelölő fehér pólya szeli át, felette ötágú nyílt korona lebeg. A pólyán itt jelenik meg első alkalommal a heraldikailag jobbról balra repülő nyílveszsző a megye pecsétjein.

A fennmaradt kis pecsétnyomók egyikét a megye főorvosa, a másikat a jegyzői hivatal használta. Körirataik: „ZALA MEGYE FŐ ORVOSI PECSÉTJE” és „ZALA MEGYE JEGYZŐ HIV. PECSÉTJE”. (Lásd a 11. képet!)⁶⁷ Két főszolgabírói pecsétnyomót is ismerünk, az egyik a Tapolcai, a másik pedig az Egerszegi járás főszolgabírójé volt, e körirattal: „ZALA MEGYE FŐ BIRO PECSÉTJE *”. A járások nevének rövidítését a címerpajzs felett, a köriraton belül találjuk: „TAP. JÁR.”, illetve „EGER: JÁR.”.⁶⁸ A többi fennmaradt pecsétnyomó mindegyikét az alszolgabírók használták: az Egerszegi járásból három, a Tapolcai, a Kapornaki, a Lövői és a Muraközi járásból pedig két-két ilyen szolgabírói pecsétnyomó áll a rendelkezésünkre. Köriratuk egységesen a következő: „ZALA MEGYE SZ: BIRO PECSÉTJE”, a járások nevének rövidítése pedig ugyancsak a köriraton belül, a pajzs felett olvasható: „TAP: JÁR.” (Tapolcai járás), „KAP: JÁR.” (Kapornaki járás), „EGER: JÁR.” (Egerszegi járás), „LÖ: JÁR.” (Lövői járás), végül „MU: JÁR.” (Muraközi járás).⁶⁹

Mivel e pecsétnyomókon nincs évszám, az egykorú iratokon található lenyomataik alapján sikerült őket az 1848-ban metszetett pecsétekkel azonosítani. Legkorábban, 1848 szeptemberétől a jegyzői hivatal kis pecsétnyomóját használ-

ták,⁷⁰ és legtöbbször ennek lenyomatát találjuk meg Zala megye 1848/1849. évi iratai között.⁷¹ Az iratokon a fent ismertetett pecséteken kívül megtalálható még két további 1848-ban készített tisztségviselői pecsétnyomó lenyomata is. Egyiket a megye főadószedője, a másikat pedig a két alispán használta. Körirataik: „ZALA MEGYE FŐ ADÓSZEDŐ PECSÉT: *”,⁷² és „ZALA MEGYE ALISPÁNY PECSÉTJE”. (Lásd a 12. képet!)⁷³ Ez utóbbi, alispáni pecsétnyomó a méretét tekintve eltér a többitől, mert azoknál mintegy 5-6 mm-rel nagyobb, a rávéssett címer azonban a többi pecsétével megegyező. Az alispáni pecsétnyomóból két egyforma készülhetett, mert a lenyomatok tanúsága szerint Csillagh Lajos első, és Zalabéri Horváth Vilmos másodalispán párhuzamosan, egymástól távol is használták e pecséteket.⁷⁴

A megye pecséthasználatának további története már egy új korszak keretei között történik.

12. Zala megye alispánjának pecsétje, 1848. (Lenyomat, 1849.)

⁶⁴ Ld. például Zala megye alispánjainak Vas megye alispánjához írt leveleit: VaML Vas vármegye alispánjának iratai. Alispáni elnöki iratok. (Alisp. eln. ir.) 1848. 120-I. (1848. augusztus 14.), 205-II. (1848. augusztus 15.)

⁶⁵ ZML Zala megye főadószedőjének iratai. „Napló Könyve tekintetes nemes Zala megye Főadószedői hivatalának 1847/8-ik katonai évről” 1171. sz. Vö. ZML Főadószedői számadás az 1847/1848. katonai évről. XII. Elegyes költségek 588. sz.

⁶⁶ VaML Alisp. eln. ir. 1848. 275-II. Csillagh Lajos első alispán átirata Vas megye alispánjához. Zalaegerszeg, 1848. október 1. (Ezen az iraton alkalmazza a zalai alispán első ízben az új pecsétet.)

⁶⁷ ZML Pecsétnyomók gyűjteménye 809., 841. sz. Az előbbi lenyomata: ZML Tisztségviselői után maradt iratok. Csillagh Lajos első alispán hivatali iratai (Csillagh Lajos ir.), 1849. (Smalkovits Mihály főorvos levele az alispánhoz. Zalaegerszeg, 1849. január 5.)

⁶⁸ ZML Pecsétnyomók gyűjteménye 731., 998. sz.

⁶⁹ ZML Pecsétnyomók gyűjteménye 747., 780. (tapolcai járás), 753., 1003. (kapornaki járás), 785., 1000., 1007. (egerszegi járás), 839., 995. (lövői járás), 763., 764. (muraközi járás).

⁷⁰ ZML Tisztségviselői után maradt iratok. Thassy Lajos alszolgabíró hivatali iratai (Thassy Lajos ir.) 1848. (Részlet kiírás Zala megye Egerszegi kerületi törvényszékének 1848. szeptember 6-i jegyzőkönyvéből, és uo. részlet kiírás Zala megye Állandó Bizottmányának 1848. szeptember 13-i jegyzőkönyvéből.)

⁷¹ ZML Csillagh Lajos ir. 1848–1849.; ZML Thassy Lajos ir. 1848.

⁷² ZML Csillagh Lajos ir. 1849. (Koppány Ferenc főadószedő jelentése az alispánhoz. Zalaegerszeg, 1849. november 6.)

⁷³ VaML Alisp. eln. ir. 1848. 275-II., 276-II., 316-III., 328-III., 383-III. (Zala megye első alispánjának levelei a vasi alispánhoz); ZML Főadószedői számadások az 1848/1849. katonai évről. (A kötet hátsó borítójának belső oldalán a számadásokat lezáró, hitelesítő pecsét); ZML Tisztségviselői után maradt iratok. Koppány Ferenc főadószedő hivatali iratai, 1849. (Csillagh Lajos alispán levele a főadószedőhöz. Zalaegerszeg, 1849. április 19.)

⁷⁴ ZML Csillagh Lajos ir. 1848–1849. (Horváth Vilmos másodalispán valamennyi, itt található levelét ugyanolyan pecséttel hitelesítette, mint az első alispán.)